

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора філологічних наук, професора Бистрова Якова Володимировича – на дисертацію **НІЖНІК Людмили Іванівни “Вербалізація концепту СУМНІВ в англomовному художньому дискурсі”**, подану на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 03 Гуманітарні науки зі спеціальності 035 Філологія

Актуальність теми дослідження. Сучасний вимір гуманітарної науки визначається зміною домінанти мовознавчих студій, де зміщені акценти в бік дослідження мови, яка слугує засобом доступу до осмислення тих чи інших аспектів пізнання світу людиною, а також особливостей когнітивних процесів, які відбуваються у ментальному просторі мовця і відбиваються у мові. Відбувся очевидний експансіонізм мовознавчих досліджень в інші царини гуманітарного знання і відповідно в такі предметні галузі, як когнітивна лінгвістика і лінгвістика тексту і прагмалінгвістика, які продовжують напрацьовувати методи та інструменти аналізу такого складного ментального феномена, як концепт і дають змогу дисертантці скористатися цим потужним дослідницьким потенціалом інструментів пізнання.

На сучасному етапі розвитку мовознавства для поліаспектного аналізу мовленнєвих явищ все частіше застосовують поліпарадигмальний підхід, що уможлиблює висвітлення питання реалізації ключових поняттєвих категорій у комунікативному континуумі. Дисертація Ніжнік Людмили Іванівни є продуктивним досвідом опанування антропоцентричного вектору розвитку мовознавчої науки та застосування її здобутків для розв’язання проблем, які стосуються механізмів членування дійсності носіями англійської лінгвокультури.

Так, концепт СУМНІВ, не вичерпується тільки розвідками в галузі мовознавства, свідченням чого є відомий вислів індійського містика, засновника духовного вчення, професора філософії Ошо про те, щоб «не дозволити вмерти своєму сумніву. Це найдорожче, що у вас є, оскільки колись

сумнів допоможе вам відкрити істину». Тому цілком слушно Людмила Ніжнік звертається до таких малодосліджених аспектів концепту СУМНІВ, як когнітивний і комунікативний. Як наслідок, застосована інтеграція методів лінгвокогнітології та лінгвопрагматики відкриває можливості для ретельного опрацювання усіх аспектів реалізації концепту СУМНІВ в англomовному дискурсі, зокрема в художній прозі.

Спираючись на вищезазначене, можна стверджувати, що **актуальність** дисертації, що рецензується, зумовлена насамперед загальною тенденцією лінгвістичної науки до комплексного аналізу мовних та мовленнєвих одиниць у лінгвокогнітивному та комунікативно-прагматичному аспектах. Наукова розвідка є актуальною з огляду на те, що поняттєвий, образний і ціннісний аспекти концепту СУМНІВ підтверджують специфіку категорійного статусу концепту як мисленнєво-комунікативного утворення, а також потребою у докладному висвітленні особливостей концептуалізації сумніву, його зв'язку із іллокутивною спрямованістю комунікативних ситуацій в англomовному художньому дискурсі. Більше того, актуальність рецензованої праці зумовлена її уналежненням до сучасних розвідок у царині когнітивно-дискурсивної парадигми знання, спрямованих на реконструювання концептуального простору у вигляді мисленнєвої макроструктури і зумовленої нею діяльності комунікантів у діалогічному тексті.

Саме з когнітивно-комунікативним спрямуванням слід пов'язувати безсумнівну **новизну** дисертаційної праці Л. І. Ніжнік, яка полягає у розкритті особливостей когнітивно-комунікативного виміру концепту СУМНІВ, створенні його фреймової структури і виокремленні діапазону концептуальних метафор та метонімії. **Новаторською** відзначаємо встановлення типології епістемічних слів за ступенем сили модальності на шкалі впевненості за методом скалярної градації, а також типологію комунікативних ситуацій сумніву в англomовному діалогічному дискурсі. **Уперше** за допомогою лінгвостатистичного методу виведено статистичну формулу ваги компонента значення з метою демонстрації способів вербалізації концепту СУМНІВ.

Дисертаційна робота виконана на кафедрі германського, загального і порівняльного мовознавства Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича відповідно до наукової теми «Актуальні проблеми іноземної філології, перекладознавства та методики викладання германських та романських мов» (номер державної реєстрації 0116U001434). Тему дисертації затверджено на засіданні вченої ради Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (протокол № 8 від 25 вересня 2019 року).

Ступінь обґрунтованості наукових положень і висновків, сформульованих у дисертації, підтверджується застосуванням належних методів дослідження, що дозволило Л. І. Ніжнік зробити теоретичні висновки й утілити їх на практиці, які характеризуються науковою новизною й теоретичною обґрунтованістю. В дисертаційній праці здобувачка застосувала низку як загальних, так і спеціальних методів наукового дослідження, що дало змогу досягти обґрунтованості, переконливості, достовірності авторських положень і висновків. Предмет дослідження обумовив застосування логіко-психологічного, семантико-когнітивного, лінгвокультурного, когнітивно-дискурсивного, інтегративного та когнітивно-комунікативного підходів, що уможливило розкриття ефективних способів експлікації концепту СУМНІВ.

Вірогідність положень і висновків дисертаційної праці Л. І. Ніжнік забезпечується опрацюванням значної джерельної бази (252 позиції), застосуванням релевантних методів аналізу, за допомогою яких опрацьовано великий обсяг **ілюстративного матеріалу** – корпус художніх творів (кримінальні детективи, соціально-психологічні романи, пригодницькі романи), в яких було виокремлено 400 текстових фрагментів з комунікативною ситуацією сумніву загальним обсягом близько 14 тисяч сторінок, а також 19 енциклопедичних, тлумачних, синонімічних та етимологічних словників англійської мови.

Достовірність отриманих результатів підсилюється упорядкованими 11 додатками у вигляді таблиць і малюнків, в яких репрезентовано компоненти значення ядерних домінантів концепту СУМНІВ із залученням комп'ютерної програми Voyant Tools, семний склад частиномовних значень епістемічних

слів, а також гіперсемні моделі розширення відповідних мовних одиниць, лексико-семантичне поле сумніву, докладний, ілюстрований прикладами діапазон концептуальних метафор і метонімії, теми й типологія комунікативних ситуацій сумніву.

На схвальну оцінку заслуговує потужний **методологічний апарат** та поетапний алгоритм методики дослідження вербалізації концепту СУМНІВ в англomовному художньому дискурсі, випрацюваний на засадничих положеннях когнітивної лінгвістики, дискурсології і лінгвопрагматики. Поряд із загальнонауковими методами аналізу та синтезу, індукції та дедукції, систематизації й узагальнення, дисертантка використала спеціальні методи семантики (дефініційно-компонентний аналіз, етимологічний аналіз), прагматики (прагматичний аналіз), статистики (обчислення ваги компонентів значення), які виявились релевантними у процесі систематизації емпіричного матеріалу. Людмила Іванівна Ніжнік майстерно використовує методи концептуального аналізу і фреймової семантики з метою встановлення трикомпонентної і фреймової структури концепту СУМНІВ, а також дискурсивний аналіз для встановлення соціального контексту, в який занурена комунікативна ситуація сумніву.

Безперечно, що слушний методологічний інструментарій, яким послуговується Л. І. Ніжнік, спирається на ґрунтовне викладення **теоретичних засад** досліджуваної проблеми. До безперечних переваг роботи належить обґрунтована концепція проведеного дослідження і ретельний аналіз предметного поля (наприклад, пп. 2.2 Скалярна градація епістемічних слів на позначення сумніву, пп. 3.2 Образно-ціннісний компонент концепту СУМНІВ, пп. 3.3 Фреймова структура концепту СУМНІВ, пп. 4.3 Комунікативні стратегії та тактики для вираження концепту СУМНІВ). Глибоке опрацювання праць з когнітивної лінгвістики, сучасної лінгвоконцептології, теорії дискурсу й комунікативної лінгвістики, що свідчить на користь філологічної ерудиції дисертантки, дало змогу не лише побудувати фрейм концепту СУМНІВ, а й послідовно реконструювати знання про типові ситуації, у яких виникає сумнів,

диференціювати набір специфічних когнітивних ознак для концепту СУМНІВ, а також встановити метафоричні проєкції (мапування) концепту СУМНІВ.

Щодо **практичної значущості** наукових здобутків авторки, відзначимо можливість використання результатів дослідження для розробки і викладання курсів з лексичної семантики англійської мови, когнітивної семантики, дискурсивного аналізу, лінгвістики тексту, теорії мовної комунікації і загального мовознавства.

Робота має типову **структуру**, яка правильна і цілком логічна, така, що повністю відповідає ґрунтовному викладу сформульованої у ній проблеми. Вступ містить усі нормативно визначені компоненти; у першому розділі викладено теоретичні засади дослідження; у другому розділі висвітлено методологічне підґрунтя дослідження; третій і четвертий розділи присвячено науково-практичному аналізу; у загальних висновках підбито підсумки проведеного дослідження.

Повнота викладу положень дисертації в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Основні результати дослідження відбито в тринадцяти публікаціях, серед яких – сім наукових статей, які надруковані у фахових виданнях України, однієї статті, опублікованої в іноземному виданні, індексованому в наукометричній базі Web of Science; а також додаткових іноземних та вітчизняних збірниках наукових праць, які повною мірою відображають результати проведеного дослідження. Науковий доробок Л. І. Ніжнік апробовано на двох міжнародних науково-практичних конференціях упродовж останніх трьох років.

Дисертація відзначається високим рівнем академічної грамотності, а її оформлення повністю відповідає чинним вимогам, які ставляться до наукових праць на здобуття ступеня доктора філософії.

Всі зазначені позитивні моменти дають підстави для високої оцінки теоретичного рівня і практичної цінності дисертації, а також кваліфікувати наукову працю Людмили Іванівни Ніжнік як оригінальне самостійне дослідження актуальної проблематики когнітивної семантики, дискурсології й комунікативної лінгвістики.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Поряд із загальною високою оцінкою усіх концептуальних положень дисертації, вважаю за необхідне зупинитись на окремих міркуваннях і запитаннях, що потребують додаткового висвітлення або пояснення під час захисту та врахування дослідницею в її подальших наукових розвідках.

1. У рецензованій дисертації, зокрема у розділах, що визначають її теоретико-методологічне підґрунтя, спостерігаємо подекуди довільне використання спеціальної термінології. Зокрема, передовсім це стосується використання термінів «лінгвоконцепт», «ядро концепту», які потребують додаткового тлумачення. Так, у першому розділі (с. 37) дисертантка, звертаючись до теоретичних основ концептології проф. А.П. Мартинюк і властивостей концепту на вербальному рівні, уводить поняття «лінгвоконцепт». Чим виправдане введення такого терміна? Чи це означає, що усталене поняття концепту як мисленнєвої одиниці уналежнює його водночас до розряду винятково мовної одиниці? Крім того, потребує пояснення співвідношення понять «концепт» і «ядро поля», оскільки останнє дисертантка визначає як «чуттєво-мисленнєвий конструкт» (с. 87).

2. Як зазначено в дисертації, фактичний мовний матеріал дослідження базується на аналізі корпусу 36 творів сучасної англomовної художньої літератури за останні 30 років. Відтак, потребує обґрунтування «вихідний оператор», навколо якого будується інтегративне дослідження про вербалізацію концепту СУМНІВ в англomовному художньому дискурсі. За яким критерієм відбувається розмежування текстів і фрагментів художнього дискурсу? І, як наслідок, яка методика виокремлення тем для аналізу комунікативних ситуацій сумніву? Констатація кількості словникових та енциклопедичних дефініцій, кількість епістемічних слів, а також корпус лексичних засобів не пояснюють того, яким було кількісне співвідношення лексичних і граматичних словосполук, які брали участь в об'єктивації концепту СУМНІВ.

3. У різних частинах дисертації її авторка цілком слушно вдається до аналізу феномена хеджингу та обґрунтовує доцільність його використання для аналізу лінгвокогнітивних ознак концепту СУМНІВ і дискурсивних маркерів

невпевненості. Крім того, залучення до аналізу хеджів та їх функцій безумовно вигідно підкреслює комунікативний аспект проведеного дослідження. Зокрема, на с. 24 здобувачка розглядає хеджинг у площині непевненості, що є модальним значенням епістемічної модальності та складником; на с. 110 хеджі пов'язуються із зміною комунікативних ролей, задля ввічливості та збереження обличчя, на с. 149 хеджі постають маркерами апроксимації і використовуються головню для зниження точності висловлення, а на с. 155 дисертантка акцентує на фасилітативній функції хеджингу. Проте ці дискурсивні маркери типово вважаються характерною рисою жіночого стилю мовлення. З огляду на обрані художні тексти хотілося б почути думку дисертантки про те, яку функцію виконує хеджинг у мовленні жінок, адже, як стверджує Дж. Холмс, вони є компонентом стратегії позитивної ввічливості, метою якої є вияв солідарності зі співрозмовником, а не прагненням підкреслити непевненість (Holmes J. Functions of 'you know' in Women's and Men's Speech. *Language in Society*. 1986. Vol. 15 (1). P. 1–22).

4. Не завжди можу погодитися із логікою шановної дисертантки при виведенні метафоричних і метонімічних концептуальних моделей та їхньої інтерпретації у дослідженні. Так, на с. 124 у метафорі СУМНІВ Є ПРОТИВНИКОМ сумнівним видається зарахування до метафоричного перенесення словосполучення *uncertainty twisted his gut* у контексті "*Annie was new ground for him, caring for someone the way he did, and the uncertainty twisted his gut*", в якому йдеться радше про душевні страждання, а не про суперництво. Подібним чином, у який спосіб словосполучення *freezing uncertainty* може актуалізувати концептуальну метонімію НЕСПРОМОЖНІСТЬ ДІЯТИ ОЗНАЧАЄ СУМНІВ (с. 134)?

Наведені міркування мають дискусійну природу і жодним чином не впливають на загальне позитивне враження від дисертації, а радше відображають сьогоденні проблеми досліджень у царині когнітивістики і дискурсології. Дисертація Л. І. Ніжнік є завершеною працею, узагальнення і висновки якої переконливо засвідчують глибину аналізу, аргументованість і достовірність отриманих результатів.

Відсутність порушення академічної доброчесності. Дисертація Л. І. Ніжнік є самостійною науковою працею авторки. Усі висновки, зокрема й ті, що характеризують наукову новизну дисертаційного дослідження, одержані авторкою особисто. У дисертації не використовувалися ідеї та розробки, що належать співавторам.

Висновок. На підставі докладного ознайомлення з дисертацією та публікаціями вважаю, що кваліфікаційна наукова праця *“Вербалізація концепту СУМНІВ в англomовному художньому дискурсі”* є актуальною і завершеною працею, узагальнення й висновки якої переконливо засвідчують глибину аналізу, аргументованість і достовірність отриманих результатів. Дисертація виконана з використанням відповідних методів дослідження, має теоретичне й практичне значення, відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (із змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 341 від 21.03.2022 р.), а її авторка – Людмила Іванівна Ніжнік – заслуговує присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 035 Філологія.

Офіційний опонент

Доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри англійської філології

Прикарпатського національного

університету імені Василя Стефаника

Яків БИСТРОВ

